

קיצור אברבנאל לפרשת ויגש

מהדורה מעוצבת של פירוש אברבנאל

עיצוב: זהבה גרליץ
פיסוק וכותרות: יהודה איזנברג

אתר דעת תשע"ה

- פרק מד** 2.....
- ויגש אליו יהודה... ואת יהודה שלח לפניו אל יוסף [מד, יח – מו, כז]..... 2
- [שאלות ותשובות וביאור הפרשה]..... 2
- ויגש אליו יהודה... ולא יכול יוסף [מד, יח-לד]..... 2
- פרק מה** 7.....
- ולא יכול יוסף להתאפק וגו' עד מהרו ועלו אל אבי [מה, א-ח]..... 7
- ראה בנספח לפרשה מאמר על הנושא:..... 10
- מתי דברים נעשים במקרה, ומתי בכוונת הבורא..... 10
- מהרו ועלו אל אבי... ויעלו ממצרים ויבואו [מה, ט-כד]..... 13
- ויעלו ממצרים... ואת יהודה שלח לפניו [מה, כה – מו, כח]..... 17
- פרק מו** 20.....
- ואת יהודה שלח לפניו... עד סוף הסדר [מו, כח – מז, כז]..... 20
- [שאלות ותשובות וביאור הפרשה]..... 20
- והנה נכתב כל הסיפור הזה בתורה לכמה סיבות:..... 26
- [מתי דברים נעשים במקרה, ומתי בכוונת הבורא]..... 28

פרק מד

ויגש אליו יהודה... ואת יהודה שלח לפניו אל יוסף [מד, יח – מו, כז]

[שאלות ותשובות וביאור הפרשה]

ויגש אליו יהודה... ולא יכול יוסף [מד, יח-לד]

השאלה הא'

בפסוק הראשון, **ויגש אליו יהודה** וגומר, כי מה עניין זאת ההגשה? והלא יהודה היה מדבר עמו קודם זה, ולפניו היה עומד. ומאין ניגש ואנה ניגש גם כן, ומה עניין אמרו **באזני אדוני**, כי בהיותו מדבר עמו היה מדבר באוזניו. ופירש **רש"י** יכנסו דברי באוזניך. ולא מצינו זאת הכוונה בלשון אשר כזה. באזני בני חת, דבר נא באזני העם. גם כי מלת **נא** מחוברת לדיבור לא לשמיעה והכנסת דבריו באוזניו. ומה עניין בי אדוני.

השאלה הב'

באמרו **ואל יחר אפך בעבדך** וגומר. כי למה ייחר אפו על בקשתו ותחינתו? וחכמינו זיכרונם לברכה אמרו שדבר אליו קשות, שהיה כל זה תחבולה ממנו. ולזה אמר אדוני שאל וגו' כמו **שפירש"י** וכן ואשימה עיני עליו, וכי זו היא שימת עין וכו'. אבל פשט הכתובים הוא כמו שכתב **הרמב"ן**, לעורר רחמי יוסף. ולמה, אם כן, יאמר ואל יחר אפך בעבדך, והנה קודם זה כבר דבר עמו דברים אחרים, ורמז לו על התחבולה באמרו מה נאמר לאדוני כמו שפירשתי למעלה, ולא אמר באחד מהם ויגש אליו, ואל יחר אפך, וכל שאר הדברים.

השאלה הג'

באמרו **כי כמוך כפרעה**, כי מה צורך במאמר הזה ולא נאמר כן בשאר הפעמים שדבר אליו. והמפרשים כתבו שמלת **כי** תשמש בלשון **אף על פי** כמו כי עם קשה עורף הוא, רפאה נפשי כי חטאתי לך. והשימוש הזה אינו אמיתי, כי תמיד מילת **כי** תבוא לתת טעם. והראיות שהביאו על זה המה עדים בדבר, שכולם נתינת טעם כפי הפירוש האמיתי בהם.

תשובה לשאלות א-ג

כפי דרך חכמנו זיכרונם לברכה, רצה יהודה להוכיח במשפט את יוסף מהעלילות שהעליל נגדם.

ואמנם כפי הפשט, אחשוב אני שהייתה כוונת יהודה לעורר רחמי יוסף שייקח אותו לעבד עולם, וישלח את בנימין, מפני שיצא ערב להשיבו אל אביו, כדי שלא ימות הזקן מדאגה מדבר בנימין בנו.

וכדי שלא יאמר יוסף שהיה זה תחבולה מיהודה כדי להוציא את בנימין מתחת ידו, ושלא היה אמת צער אביו ואהבתו את בנימין, לכך זכר לפניו העניינים אשר קדמו, להוכיח מהם שמתחילה ידע יוסף אהבת הזקן את בנימין, ומעתה ידע שלא היה יהודה מחדש מלבבו הטענה הזאת מצער אביו. ומפני שהיה יוסף שליט על הארץ, לא יעשה עוול מפורסם, וכמו שאמר: חלילה לי, כי האלהים אני ירא. חשב יהודה שאין ראוי לדבר אליו בפרסום בפני הכל, שייקח אותו לעבד תמורת בנימין, כי היה זה עוול גלוי שיפטור את החוטא ויעניש תחתיו את הנקי. והוא כבר אמר: **האיש אשר נמצא הגביע בידו הוא יהיה לי עבד**, רצונו לומר הוא ולא אחר.

ומפני זה הוצרך יהודה לדבר אליו בקשת התמורה והחילופים, בסתר ובלאט, שישמעהו הוא לבדו, ולא ידעו ולא ישמעו ממנו הזרים שיושבים בבית, כי היה זה כמי שנודר שוחד אל השופט, שצריך שידור אותו בלאט וחשאי.

וזה עניין **ויגש אליו יהודה**, כי הוא היה בבית יוסף, ואנשים רבים שמה, והוא היה מדבר על עניינו. וכאשר רצה לדבר מעניין החליפין, ניגש אליו לדבר עמו בלאט. וזהו **ידבר נא עבדך דבר באזני אדוני**, רצונו לומר, עתה ידבר נא עבדך בסתר באזני אדוני ולא באזני כל העם אשר בבית.

ולפי שהיה לו לדבר בעניין ערבותו, שהיה מיוחד אליו מבין שאר אחיו, לכן אמר **בי אדוני** רצונו לומר: בי אדוני הצער והעוון הזה בעצם, ועל כן ידבר נא עבדך דבר באזני אדוני לבדו, שלא ישמע ממנו אדם אחר.

ולפי שאין מדרך המוסר שיגש אדם הדיוט לדבר לאדון הארץ קרוב לאזנו, פניו בפניו, כאלו פיו על פיו, לכן אמר **אל יחר אפך בעבדך כי כמוך כפרעה**, רצונו לומר: אל יחר אפך בהגשה וגם בבקשה הזאת מהתמורה, כי איני עושה זאת לבזותך, כי בעיני כמוך כפרעה. או יאמר שאתה חשוב כמלך, וכל מה שתרצה תעשה ומי יאמר לך מה תעשה. כי שופטי המדינות לא יוכלו לשנות את דבר המשפט. אבל המלך עצמו יעשה כרצונו ויצליח.

והותרו במה שפירשתי בזה הג' שאלות הראשונות.

השאלה הד'

באומרו **אדוני שאל את עבדיו לאמור** כי אין הסיפור הזה אמיתי, והיה לו לומר שאמר להם מרגלים אתם, ושהם מעצמם להתנצלותם אמרו עניין אביהם ואחיהם הקטן. כי הוא לא שאל מהם דבר מזה, והיאך העיז פניו יהודה לפני אדוני הארץ לאמור מה שלא היה.

השאלה ה'

לאיזה תועלת הביא והאריך יהודה בכל הסיפור הזה? והנה אם היה דעתו להעיר את רחמי יוסף, ולומר שהם מוכרחים בהבאת בנימין לאביו, כמו שכתב **הרמב"ן**, היה די שיזכור שלא יוכל אביו לעזוב את בנו, ועזב את בנו ומת, וערבותו עליו. לא כל שאר הדברים שעברו שלא היה בהם צורך לעניין זה.

תשובה לשאלות ד'-ה'

ואמנם אמרו **אדוני שאל את עבדיו** וגו' אפשר לפרש שהיה דעתו לומר שמתוך תואנותיו ועלילותיו הוצרכו לומר כן, כאלו שאלם כן.

והיותר נכון אצלי, שהוא בתמיהה: כלומר, האם אדוני שאל את עבדיו לאמור היש לכם אב או אח? באמת לא שאל, ואנחנו מעצמנו מבלי שאלתו אמרנו יש לנו אב זקן וילד זקונים קטן וגו'. וזה יוכיח שאין אנחנו מחדשים המאמר הזה, כי הנה אז מעצמנו אמרנו זה, להיות דבר אמיתי ומבלי כזב.

ומזה יראה שהיה הנער הזה אהוב מאוד אצל אביו, כיון שמתחילה מבלי הכרח מעצמנו דברנו זה, עד שמפני מה שאמרנו אמרת אתה הורידוהו אלי ואשימה עיני עליו. ומה צורך ואשימה עיני עליו? אלא בעבור מה שאמרנו שהיה אהוב אצל אביו מאוד, לא ייפרד ממנו שעה אחת. ומיד באותו מעמד אמרנו אל אדוני לא יוכל הנער לעזוב את אביו ועזב את אביו ומת. רצונו לומר, שהנער עצמו לא יוכל לעזוב אביו, לפי שידע הוא כי אם יעזוב את אביו מיד ימות אביו. והנה באותה שעה גילינו לך אמיתת הדבר מהקשר נפש הזקן בזה הנער.

ואם תאמר, אם כן איפה למה הבאתם אותו, הנה אדוני יודע שאתה הסיבות את לבנו אחרנית, שאמרת אם לא ירד אחיכם הקטן אתכם לא תוסיפון לראות פני. והנה לא זכרו לו תואנת המרגלים, כדי שלא יפתח פיו לשטן, לא ישוב לדבר בה עוד. הנה התבאר שהיה הסיפור הזה לעורר רחמי יוסף על אביהם הזקן, ושצדק יהודה במאמר אדוני שאל כפי כוונתו.

והותרו השאלות הד' והה'.

השאלה הו'

באומרו **ואומר אך טרוף טורף**. כי אם היה מספר העניין כמו שקרה, היה ראוי שיאמר ואמרתי אף טרוף טורף, רצונו לומר שאז כשיצא יוסף מאתו אמר יעקב כן, לא שעתה היה אומר זה.

תשובה לשאלה ו'

עוד הביא יהודה ראייה מדברי אביו, שבהיותו בצער הרעב, באומרו שובו שברו לנו מעט אוכל, כשאמרו לו לא נוכל לרדת אם יש אחינו הקטון וגו' לא נתרצה לתיתו להוליך עמנו, אלא אמר אתם ידעתם כי שנים ילדה לי אשתי, רוצה לומר אשתי המיוחדת לי שנים בלבד ילדה לי. כאלו היו כל השאר מהבנים כבני פילגשים.

ויצא האחד מאתי, כלומר ולא ידעתי מה היה לו.

ואמנם אמרו **ואומר אך טרוף טורף**, אחשוב שתמיד היה יעקב חושש שמא הרגוהו אחיו. ולפי שהם מתרעמים מזה, והיו אומרים שהיה בזה חושד כשרים, ושהיה יוסף נטרף מהחיות, לזה אמר כאן ואומר אך טרוף טורף. רוצה לומר, איני רוצה עתה להתווכח בדבר הזה, אבל אומר כדבריכם שטרוף טורף. כלל הדברים שלא ראיתיו עד הנה. והיה מה שהיה. וזה טעם **ואומר**.

ואם תקחו גם את זה מעם פני, בריא לי בשבועה שיקראהו אסון. כי היה חושש הזקן שימיתוהו אחיו, ושיאמרו שקרהו אסון בדרך, והורדתם את שיבתי ברעה שאולה, כי אתם תהיו הממיתים לא האסון. וגם זו הייתה טענה חזקה להוכיח שימות הזקן אם לא ישוב הנער אליו, ושיחשוב שאחיו המיתוהו בדרך.

והותרה השאלה הו'.

השאלה הז'

באומרו **ועתה כבואי אל עבדך אבי**, וגו' כי יראה שאין בפסוק הזה גזרה, באומרו **ועתה כבואי וגו' והיה כראותו**, ולא זכר מה יהיה אז. והיה לו לומר: והיה כבואי אל עבדך אבי והנער איננו אתנו **ומת**.

השאלה הח'

באומרו **ועזב את אביו ומת**. והוא, כי למה תחזור מלת **ומת**, האם לנער שימות כשיעזוב את אביו, או לאביו שימות כשייפרד הנער ממנו. ואם חוזר לאביו, היה ראוי שיאמר לא יוכל אביו לעזוב את בנו, ועזב את בנו ומת. ואם חוזר לנער, הנה היו דבריו שקר מבואר, כי בנימין היה בן ל"א שנה, ולמה ימות בעוזבו אביו כיונק שדי אמו, כל שכן שתכלית הסיפור כולו הוא להצטער על אביו, לא על הנער.

תשובה לשאלות ז'-ח'

ואחרי ההקדמות האלה הוציא יהודה התולדה באומרו **ועתה כבואי**. והסתכל שמלת **כבואי** הוא מקור, ישמש לכל הזמנים. והוא כוח קל וחומר, ועניינו: ועתה מה נאמר אם כבואי אל עבדך אבי, רוצה לומר כאשר באתי אל עבדך אבי, עם היות שאז הנער איננו אתנו, ועם כל זה היה אז נפשו קשורה בנפשו, כאלו היו שני גופים בנשמה אחת. כל שכן וכל שכן שיהיה עתה, כראותו כי אין הנער באמת, ימות הזקן.

כי אין ספק שלא ירגיש אדם אהבתו אל בנו בהיותו עמו בין ידיו, כאשר ירגיש בהיותו נפרד ממנו, כי אז תתחזק עליו תשוקתו. ולכן עשה יהודה הק"ו הזה, כבואי אל עבדך אבי, רצונו לומר אם כאשר באתי שמה שעדין היה הנער עמו, ולא היה אתנו, הייתה כל כך נקשרת אהבתו אותו כאילו נפשו קשורה בנפשו. ומה יעשה עתה כשנשוב שבראותו שאין הנער אתנו בלי ספק ימות הזקן באהבתו, ונהיה אנחנו הורגים אותו בידינו במה שלקחנו הנער מאתו. וזהו והורידו עבדיך את שיבת עבדך אבי ביגון שאולה.

והותרו בזה השאלות הז' והח'.

השאלה הט'

במאמר **כי עבדך ערב את הנער** וזה כי המאמר הזה אינו נקשר היטב עם אמרו **והורידו עבדיך** וגו'. ומה עניין כי איך אעלה אל אבי והנער איננו אתי, כי הנה יתחייב מזה שילכו שניהם יחד, יהודה ובנימין, והוא סותר ל"ישב נא עבדך תחת הנער עבד לאדוני". **ורש"י** כתב שהוא נקשר עם ידבר נא עבדך, שהוא התנצלות על היותו מדבר יותר מזולתו מהאחים.

ואינו נכון, כי האחים המדברים לשר אחד, פעמים ידבר האחד ופעמים ידבר האחר. ויהודה עצמו אמר מעצמו ליוסף מבלי התנצלות מה נאמר לאדוני וגו'.

והרמב"ן כתב שהוא קשור עם והורידו עבדיך, כי אמר אנחנו הגורמים מיתת הזקן וגו'. ולדבריו היה ראוי שיזכור והורידו עבדיך אחרי זיכרון הערבות, כי בסיבתו שלח הנער וימות בעדו.

השאלה הי'

באומרו **כי איך אעלה אל אבי** וגו', כי הנה הוסיף סיבה חלושה לתמורה אחרי דברו סיבה חזקה מאד, והוא הערבות. כי הוא סיבה חזקה מכרעת אותו על זה. אבל פן יראה ברע אשר ימצא את אביו, הוא צער אבל אינו הכרח לתמורה.

תשובה לשאלות ט'-י'

ולפי שבטענות האלה שעשה יהודה היו הוא ואחיו שווים בדבר, ראה עוד לעשות טענה אחרת מיוחדת אליו, מפאת הערבות שערב את בנימין, שעליה אמר **בי אדוני**.

ועל זה אמר **כי עבדך ערב את הנער** וגו' כלומר, בעבור שעבדך ערב את הנער מעם אבי, לאמור **אם לא אביאנו אליך וחטאתי לאבי כל הימים**, שיהיה עונשו מתמיד ונצחי כל הימים, גם אחרי מותו, לכן עתה יהי נא חסדך **שישב עבדך תחת הנער עבד לאדוני**. כי לכל דבר עבדות אני יותר הגון ומוכן ממנו.

ואל יתמה אדוני איך אבחר אני להישאר פה עבד עולם, כי טוב לי כי עוניתי בעבדותי, משאעלה אל אבי והנער איננו אתי כאשר נתחייבתי בדבר, פן אראה ברע אשר ימצא את אבי, ויהיה לפי זה מאמר כי עבדך ערב את הנער - סיבה. ועתה ישב נא עבדך - מסובב. ולכן זכר הסיבה ראשונה והמסובב אחרי כן.

והותרו עם מה שפירשתי בזה השאלות הט' והי'.

ובזה השלים הכתוב לספר ששילם הקדוש ברוך הוא אל חיק אחי יוסף מידה כנגד מידה כל מה שעשו. ואם בתואנת המרגלים, ובמאסר שמעון ועבדות בנימין, כמו שביארתי. ולא נשאר להיפרע רק מיהודה, שהיה היועץ במכירתו לעבד. ולכן הוכרח הוא לשעבד עצמו לעבד עולם תחת בנימין בן אמו, ובזה נשלם הפירעון כולו.

וכבר ביארתי שנענש יהודה ב'**הכר נא למי החותמת'** תחת מה שאמרו לאביהם **הכר נא הכתונת בנך היא**. אבל אין העונש הזה שווה, כי אם הפך, כי הנה ליעקב אמרו הכר נא בבשורה רעה על מות בנו, וליהודה אמרו הכר נא למי בבשורה טובה שיהיה לו בן או בנים מתמר. גם שמאמר הכתונת בנך, לא היה יהודה לבדו האומר, כי כל אחיו היו בזה. אבל בעניין הזה היה העבדות עונש ליהודה, כי הוא היה היועץ במכירת יוסף לעבד. ולכן הוא מכר עצמו לעבד למי שנמכר בעצתו.

פרק מה

ולא יכול יוסף להתאפק וגו' עד מהרו ועלו אל אבי [מה,א-ח]

השאלה הי"א

ולא יכול יוסף להתאפק לכל הניצבים עליו.

כי אם היה ענינו כדברי **רש"י**, שלא יכול לסבול שיהיו המצרים ניצבים עליו ורואים אחיו מתביישים בהודיעו להם, היה ראוי שיאמר ולא **רצה** יוסף לא **ולא יכול**.
ואם עניינו כדברי **הרמב"ן**, שלא יכול להתחזק לכל הניצבים עליו, שהיו מחלים פניו למחול לבנימין, הנה ראוי שיאמר שלא התוודע יוסף אל אחיו, רק מפני שסירבו בו המצרים, וזה לא יעלה על הדעת. כי כמו שביארתי, כבר השלים להענישם מידה כנגד מידה, והיה דעתו לשתוודע אליהם.

תשובה לשאלה י"א

[235] כפי מה שזכר הכתוב למעלה:

בפעם הראשונה, כששמע את אחיו אומרים **אבל אשמים אנחנו על אחינו**, נכמרו רחמיו ויסוב מעליהם ויבך, וישב אליהם.

ובפעם השנית, משהביאו את המנחה, נאמר וימהר יוסף כי נכמרו רחמיו אל אחיו ויבקש לבכות ויבא החדרה ויבך שמה וירחץ פניו ויצא ויתאפק, ויאמר שימו לחם.

אמנם בפעם הזאת השלישית, כשנתמלא עליהם רחמים מהראשונות, כבר היה צריך להסב מעליהם. או להסתר בחדרו ולבכות שמה, ולהתאפק ולשוב אליהם. ולפי שלא יכול יוסף להתאפק ולעצור הבכי לצאת משם להיכנס החדרה לבכות, בסיבת כל הניצבים עליו אנשי ביתו ומבית פרעה, שהיו עוטרין אותו פנים ואחור, הוצרך לקרוא הוציאו כל איש מעלי, באופן שיצאו כולם, ולא עמד איש אתו בהתוודע יוסף אל אחיו.

והותרה השאלה הי"א.

השאלה הי"ב

בדברי יוסף לאחיו, אם באומרו **העוד אבי חי** וכבר ידע מן דבריהם פעמים שלוש שהוא חי, ואם ממה שאמר גשו נא אלי, והם היו מדברים עמו, ומה צורך בהגשה.

וחז"ל אמרו (שם מ"ה ד'), שהראה להם שהוא מהול. ואם ממה שאמר שנית אני יוסף אחיכם אשר מכרתם אותי מצרימה, הנה שהוסיף בו מלת אחיכם, ושנה לומר אני יוסף.

ואם באומרו **ועתה אל תעצבו ואל יחר בעיניכם**, שהיה ראוי שיאמר ועתה אל **תבושו** ואל **תכלמו**. גם כי מתחילה אמר כי מכרתם אותי הנה, ועתה יאמר סותר לזה: לא אתם שלחתם אותי הנה. כל שכן שכל אלה תנחומים של הבל, היו כי הם מדעתם מכרוהו להרע לו.

ואם קרה מקרה שהגיע טוב מהמכירה, הנה חטאם במקומו עומד, ואין אדם נדון על המתחייב ממעשיו במקרה, כי אם על המתחייב בעצם ובכוונה. כי מה שבמקרה לא יעלה ולא יוריד.

השאלה הי"ג

למה חזר לומר **וישלחני אלהים לפניכם** אחר שאמר **כי למחיה שלחני אלהים לפניכם**. ומה ענין לשום לכם שארית בארץ להחיות לכם לפליטה גדולה, כי אין בזה ענין השארית, והפליטה הוא מותר, אחרי שאמר לשום לכם שארית בארץ.

ולמה אמר **לא אתם שלחתם אותי הנה כי האלהים**, כי הוא מיותר, כיון שנזכר כבר פעמים.

תשובה לשאלות י"ב-י"ג

והנה נתן יוסף את קולו בבכי, ואמר הכתוב **וישמעו מצרים וישמע בית פרעה**, להגיד שלא היה הבכי הזה בכי אהבה וחיבה, כמו שיבכה אדם בראותו את אחיו שנפרד מהם ימים רבים ולא היה יודע מהם דבר. כי הבכי הזה הוא אשר עשה אותו אחר כן, כשנשק אחיו.

אבל היה הבכי הזה להראות למצריים כי לו מעלה ויקר באחיו, כי לא היה ענינו עימהם כדרך האיש הפחות שיעלה במעלה, שיתבייש כשיראה אחיו או קרוביו, וכמעט שהוא קלון לו לפי שאינם במדרגתו. והוא לא היה כן, כי אחיו נכבדים ומעולים, עד שבראותם אותו בכה באהבתו ותאוותו להם, כמתלונן על זמן הפרידה שנפרד מהם.

ולזה הרים קולו בבכי, כדי שישמעו מצרים העומדים מחוץ, וישמע בבית פרעה, וידעו בודאי כי אנשי מעלה ושלמות הם, ושהיה יוסף מצטער על פרדתו מהם, עם היותו מושל בארץ. ושהיה מתכבד בהם.

ולזאת הסיבה סיפרה התורה הסיפור הזה, והשמיעה ההיא, להודיע מעלת יוסף וחכמתו בכל מעשיו. ולולי זה יהיה הסיפור מבלי צורך.

ולזה אמר להם אני יוסף, העוד אבי חי. לא שהיה שואל אם הוא עדיין בחיים, כי כבר אמרו לו שהיה חי, והוא אמר השלום אביכם הזקן. אבל אמר להם זה כדי להיכנס עמם בדברים, כי חשב ראשונה בלבו כדי שלא יתביישו ממה שעשו, שלא לזכור להם ענין המכירה, אבל שידבר אליהם בעניינים אחרים.

ולזה התחיל מאביו, העודנו חי. ואמר אבי, ולא אבינו. כלומר אבי האוהב אותי, העודנו חי, או אם מת בצער בנימין. הגידו לי האמת.

והיה דעתו לשאול להם אח"כ על נשיהם וילדיהם ומקניהם וכל עניני הבית. אבל לפי שהם נבהלו ולא ענו אותו, ואולי יהיו מפחדים בדבר ויחשבו שמפי אנשים שמע זה השם, לכן הוצרך לפרש להם העניין כולו ולהסיר מסווה הבושה מעל פניהם. והוא אמרו: אני יוסף אחיכם, אשר מכרתם אותי מצרימה. ובזה נתן להם אות מספיק בשהוא יוסף בזיכרון המכירה, כי בידוע שהם לא גילו סודם לאיש כלל.

ולפי שלא יחשבו שמפאת המכירה ההיא היה שונא אותם, לכן אמר **אני יוסף אחיכם** כי היה עימהם באהבתו אותם, כמו האח האוהב טהר לב.

מה שלא נאמר מילת אחיכם במאמר הראשון, ומפני שהמצריים העומדים חוץ לבית שיצאו משם לא ישמעו ענין המכירה, כי היו מקשיבים לקולו בבכי, לכן אמר גשו נא אלי. כי הוצרך אל ההגשה, כדי לומר להם מעשה המכירה בחשאי, כי חרפה היא להם.

ולפי שבעבור מה שמכרו אותו היה ראוי שיחשבו שיהיה להם לאויב על הרעה אשר גמלוהו, הוצרך לומר אליהם **ועתה אל תעצבו ואל ייחר בעיניכם כי מכרתם אותי הנה**. ואין הכוונה באומרו כי מכרתם אותי הנה שלא יעצבו על זה, אבל היא טענה למה לא יעצבו. ואמר אל

תעצבו ואל תתחרטו ואל ייחר בעיניכם כי מכרתם אותי הנה, כי למחיה שלחני אלהים לפניכם וגו'. ואין ראוי לאדם שיתעצב אלא מהרע שיעשה, לא מהטוב. וזה הפועל כפי תכליתו הוא פועל טוב, אם כן אין ראוי שתתעצבו ויחר אפכם עליו.

וביאר איך היה זה להם למחיה, באומרו כי זה שנתיים הרעב בקרב הארץ. רצונו לומר כל זה הצער והרעה אשר סבלתם עד עתה ברעב, היה בשתי שנים הראשונים שהיה בהם חריש וקציר אבל מועט. האמנם יש עוד לבוא חמש שנים, אשר אין חריש וקציר כלל, ומה תעשו בהם? ולכן ההשגחה האלהית סיבבה כל זה לשלוח אותי לפניכם, לשום לכם שארית בארץ וגו'.

אברבנאל מפתח דיון בתשובה לשאלה מתי פעולה היא תוצאה מהכוונת הבורא, ומתי היא מקרית. על פי ניתוחו מסביר הוא מדוע מעשי האחים, למרות שהיה בלתי מכוון, הוא בהכוונת הבורא, ולא פעולה מקרית.

ראה בנספח לפרשה מאמר על הנושא:

מתי דברים נעשים במקרה, ומתי בכוונת הבורא

ויראה שזהו דעת **הרב המורה** פרק מ"ח ח"ב. והיו כפי זה אחי יוסף ראויים לעונש גדול. כי מה שנמשך מהטוב ממעשיהם **במקרה**, לא יצילם מעוון. ויש להתפלא אם כן, איך לא הודיענו הכתוב שהאשימם אביהם על זה, אם היה מידעו, כפי דעת **חז"ל**.

וכפי הנראה מהדעת שראוי היה שישאל יעקב את יוסף את כל התלאה אשר מצאתהו, ושהוא יגיד לו האמת כולו. ועכ"פ היה להם לענות נפשם בצום ובכי על פשעם ועל חטאתם. והם היו אנשים רשומים ראשי שבטי ישראל, ואיך בא הסיפור הזה המגונה שעשו בתורה מבלי שיזכור שהוכיחם עליו הש"י, ולא אביהם?

וכבר כתבו אנשים שרחוק שנאמין מה שביארתי בפרשה ההיא, היה דבר ה' על אברם, שעל העוון ההוא באו לגלות מצרים. כי איך ייענשו הבנים בעוון אביהם. ויותר רחוק מה שאמרו חז"ל ששעיר ראש חודש היה נקרב על זה.

והגדיל **הרב המורה** הטעם הזה בפרק ח ח"ג.

ולכן מה שראוי שייאמר בזה הוא, שמכירת יוסף הייתה מסובבת מהש"י בהשגחתו עליו שיעלה לגדולה הזאת. ויותר בהשגחתו על בני ישראל, כמו שאמר **להחיות עם רב לפליטה גדולה**. ואם לענין הגלות והגאולה. ולכן אחיו לא היו ראויים לעונש כלל, כי עם היות האדם

בחיריי במעשיו, הנה לפעמים יטה האל יתברך בחירתו, כמו שכתוב **לכל אשר יחפוץ יטנו**. אמנם היה ראויים לעונש מה מצד מחשבתם בעצמם, כי היו שונאים אותו ומקנאים בו, ומגלגלים חובה ע"י חייב. וכאשר נמצא בהם סכנה בשנאתם אותו, הגיע הקדוש ברוך הוא רצונם שימכרוהו, להשלים עצתו, כמו שכתוב להשלים עצה עמוקה וכו'. ולזה לא הוכיחם עליו ית', ולא האשימם יעקב אביהם, ולא יוסף גם כן, כי ראו שהכל היה מפעולות אלהים. ולכן נזכר הפועל ההוא בתורה מבלי תוכחה עליו.

וזהו מה שאמר יוסף לאחיו, **ועתה אל תעצבו**. כי הנה ביאר להם שלא היה המעשה אשר עשו ומה שנמשך ממנו, דבר נמשך על צד המקרה ומפאת ההזדמן. כי בהיות שמצאנו בזה סיבה עצמית, והוא האל ששלחו לפניהם, אין ראוי ליחסו למקרה, כי אם לאותה סיבה אלהית. והביא ראיה שאין ראוי שיתעצבו עליו, באומר **כי מכרתם אותי הנה**, כלומר כיון שמכרתם אותי הנה, אין ראוי שתתעצבו, ואל תחשבו שהיה זה במקרה, **כי למחיה שלחני אלהים לפניכם**, והוא היה הסיבה ולא המקרה.

וכאלו הודיעם שבהכרח היה מפני הרעב שכולם ירדו למצרים, וששלח הקדוש ברוך הוא את יוסף להיות להם שם למחיה, כדי שימצאו בסיבתו הכנה לחיות בארץ. וזה טעם **לפניכם**. כלומר, הלא ראיתם כמה העמל וצער הגיע לכם באלו שנתיים מהרעב שעברו, ומה יהיה בעוד חמש שנים אשר אין חריש וקציר, שלא יהיה עשב לבהמות לחוזק היושב. הנה א"כ תשערו הנזק העתיד מן העבר. ואמנם בהשגחת השם ששלחני לפניכם, יוסר ההיזק הזה מכם בשתי בחינות:

האחת בבחינת הקניינים, ועל זה אמר **וישלחני אלהים לפניכם לשום לכם שארית בארץ**. רצונו לומר, כי אם לא הייתי כאן, היה מת כל מקניכם, ולא היה נשאר שארית ממנו להעדר העשבים. אבל בשליחות אשר שלחני אלהים לפניכם, ישים לכם שארית מממונכם ומקניכם בארץ, רצונו לומר בארץ הזאת. כי בזולת הארץ הזאת לא יישאר לכם כלום. או אמר **שארית בארץ**, לפי שהם הוציאו בשני שנים ראשונים ממון ומקנה רב, ולכך אמר שבחמלת השם יישאר להם שארית מהקניינים הארציים ההם.

והשנית בבחינת עצמכם, שאין ספק שתמותו אתם ברעב, אם לא שלחני השם הנה. וזהו ולהחיות לכם, כי בהתמעט השבר במצרים אין ספק שיצווה המלך שלא יתנוהו לזרים, ולא יוציאוהו מן הארץ.

ואם תאמרו שלא תחושו על חייכם, ומה תעשו לנשיכם וטפכם וכל אנשי ביתכם, שהם עתה רבים, ועוד מעט יהיו עם רב, בלי ספק יהיו מתים כולם אם לא הייתי הנה. ולפיכך אין זו הצלה קטנה כי אם גדולה. וזהו **ולהחיות לכם לפלטה גדולה**.

הנה אם כן בהיותה פליטה גדולה אין ראוי שתיוחס כי אם לש"י, היכול על כל דבר. כי הפועל הגדול מורה על הפועל השכלי, וכמו שביארתי. והתבאר מזה שעם היות שכבר אמר **ולהחיות לכם**, הנה אמרו **לפליטה גדולה** אינו כפל דברים, כי הוא ביחס לטפם ונשיהם שהיו עתה, ועתידיים להיות כל ימי יעקב רבים מאוד, שלהיותם עם רב היה פליטה גדולה. והראשון היה בערך אל עצמם בלבד. ויצא גם כן מזה שמאמר וישלחני אלהים לפניכם אינה טענה בפני עצמה, כי אם ביאור מה שאמר **כי למחיה שלחני אלהים**. ואין בזה אם כן מותר ולא הכפל כלל.

והותרה כפי מה שפירשתי השאלה הי"ב הי"ג.

השאלה הי"ד

באומרו **והנה עיניכם רואות ועיני אחי בנימין כי פי המדבר אליכם**. והיא כי למה הבדיל בנימין מהם בזה המאמר, ולכולם היו עיניים בשווה. ומה עניין **כי פי המדבר אליכם**, כי לפי פשוטו וגם כפי תרגומו יקשה מאוד עניין זאת הראיה. ואיך יקשור זה עם מאמר וכלכלתי אותך.

השאלה הט"ו

למה יוסף בכה על צווארי בנימין, והוא בכה על צוואריו? אמנם שאר האחים הוא בכה על צוואריהם, אבל הם לא בכו על צוואריו. וראוי לשאול הסיבה בזה.

תשובה לשאלות י"ד-ט"ו

ולפי שנשאר להם לומר הן אמת שהקב"ה חשבה לטובה, והוא שלחך פה, אבל אין ספק שאנחנו פשענו ומרינו במכירתך. לזה לפייסם ולדבר על לבם שמא ביראתם ממנו ימנעו ביאת אביו, אמר להם: ועתה לא אתם שלחתם אותי הנה. רצונו לומר, עתה שראינו כל זה התכלית הגדול שהגיע מביאתי, והיה התכלית הגדול לא יגיע במקרה, נגזור אומר שבאמת לא אתם שלחתם אותי הנה, כי האלהים. כי הוא היה הפועל באמת במעשה הזה, לא אתם. ואם הדבר ייוחס אליכם בדרך מקרה לסכלותם בסיבה עצמית שהיא מחייבתו, הנה הוא כפי האמת היה בעצם ובכוונה מהש"י, ואתם הייתם כמו כלים בדבר למלאת רצונו. וזהו אמרו בשלילה, עם היות שעד עתה דבר בדרך חיוב: **ועתה לא אתם שלחתם אותי הנה כי האלהים**. רוצה לומר, הוא אשר שלחני, לא אתם. והיה תכלית השליחות כדי שאהיה לאב לפרעה ולאדון לכל ביתו ולמושל בכל ארץ מצרים.

והנה אמר שלושת התארים האלה, **לאב ולאדון ומושל**:

לפי שהם כוונו במכירתו שלא יהיה עוד **לבן זקונים** ליעקב אביהם, וכנגד זה שמהו השם לא לבן אבל ל**אב** לפרעה. כי כמו שהאב מנהיג את הבן, כן יוסף היה מנהיג את פרעה. כי כוונו הם במכירתו שלא ישב בבית אביו **כאדון** והם רועים בשדה כעבדים, וכנגד זה שמהו השם **אדון** על כל בית פרעה, רצונו לומר הם הסירוהו מביתו והשם שמו אדון על בית פרעה. גם כיוונו הם שלא **ימשול** עליהם, כמו שכתוב אם משול תמשול בנו, וכנגד זה שמהו השם **מושל** על כל ארץ מצרים.

מהרו ועלו אל אבי... ויעלו ממצרים ויבואו [מה,ט-כד]

אחרי שהשלים יוסף טענותיו ודבריו הטובים והניחומים לאחיו, השתדל בהגעת התכלית אשר כיון השם בשליחותו למצרים. והוא אמרו **מהרו ועלו אל אבי**, אחרי אשר שולחתי לפניכם למחיה. והרעב כבד בארץ, אין ראוי להתאחר עוד. אבל מהרו ועלו אל אבי, ואמרתם אליו בשמי: **שמני אלהים לאדון לכל מצרים**.

לא שאני אדון, אלא לדמיון אדון מושל על כל הארץ, שאני עושה חפצי בה כאלו אני אדון עליה. ומפני זה איני יכול לזוז מכאן וללכת לראות פניך כבן יכבד אב, על כן רדה אלי אל תעמוד, כי הנה יגיעך תועלת בירידה לא יגיע לך מבלתה. כי להיותי מושל בכל ארץ מצרים, לא אוכל לעזוב ממשלתי וללכת אצלך, ויותר בנקל תבוא אתה אצלי. על כן רדה אלי אל תעמוד.

ואם יקשה אצלך לשבת במצרים, לפי שתועבת מצרים כל רועי צאן, וגם כי מצרים בית מקדש מלך הוא, ומי שיחפוץ במנוחה, והיות בניו ובנותיו במוסר ודרך ארץ, ימאס לשבת במקום מושב המלך, מצד עבדיו שלא יחדל מהם הגזל והזנות והסכלות, הנה לתקן זה אני אעשה שתשב בארץ גושן בשובה ונחת, אין שטן ואין פגע רע.

והנה ימשכו לך מזה תועלות.

האחד, שתהיה קרוב אלי, ואוכל אני ללכת לראות פניך פעם אחת בשבוע. **והשני**, שתשב בארץ גושן אתה וכל אשר לך בניך ובנותיך ובקרך וצאנך. ואמר זה לפי שבהיות יעקב בחברון, להיות ארץ כנען בלתי רחבת ידיים, היו הולכים בניו לרעות את צאן אביהם בשכם רחוק משם, אשר התרחקם ממנו היה סיבה לכל מה שקרה מעניין יוסף. אמנם בהיותו שם בארץ גושן, יהיו בניו וכל מקנהו עמו שם מתחבאים עמו, כי היא ארץ גדולה ורחבה לרעות בה את מקניהם. וזהו אמרו (בראשית מ"ה) **וישבת בארץ גושן והיית קרוב אלי אתה ובניך ובני בניך וצאנך ובקרך וכל אשר לך**. שאינו חוזר אתה ובניך להיות קרוב אלי כי מה טעם שיהיו קרובים אליו הצאן והבקר, אבל הוא חוזר ל**וישבת בארץ גושן**, שישב שם הוא ובניו וכל אשר לו יחד, לא מפוזרים מפה ומפה, כאשר הם בארץ כנען.

וגם ימשך לך מביאתך פה **תועלת שלישית**, והוא וכלכלתי אותך שם, ולא אוכל עשוהו כן בהיותך בארץ כנען, כי אולי לא יחפוץ המלך בהתחזק עוד הרעב שיוציאו בר ולחם ומזון ממלכותו.

וגם בשלחי אותו שמה ילך בסכנה בדרכים, כי לחוזק הרעב יצאו ליסטים לגזול בדרכים. אמנם בהיותך בארץ גושן אכלכל אותך, וצריך אתה מאד לכלכלה הזאת, כי עוד חמש שנים רעב. ואמרו **פן תורש אתה וביתך וכל אשר לך**, ענינו אצלי שאין ראוי ליעקב אביו שיחשוב לקלון שיכלכלהו בנו, כי להכרח הרעב מביא לו זה, ואין בו קלון כלל חלילה, כי אם לא יעשה כן יורש הוא וביתו.

ואחר זה אמר יוסף אל אחיו, שכל דבריו היו ללא צורך, אחרי שהם בעיניהם ראו הדבר כמו שהוא. ולכן ראוי שהם מעצמם יעוררו לאביהם בהגיד אמיתת הדבר.

אם שהוא עצמו יוסף, כיון שהם בעיניהם ראו פניו. כי עם היות שעד עתה לא נתנו לב להביט בפניו ולהכירו, הנה עתה אחרי שהודיעם שהוא יוסף, יכירו בפניו וידעו שהוא הוא. וכל שכן אחיו בנימין, שלהיותו אחיו בן אמו, תהיה תמונתו יותר חקוקה בדמיונו. וגם אביו מהסיבה ההיא יאמין יותר לדבריו.

וגם כלל באומרו והנה עיניכם רואות, ועיני אחי בנימין, את כל כבודי ואת עשרי, ושהוא בפיו דבר אליהם כל זה, כי לא יהיו בדבר הזה עדי שמיעה אלא עדי ראייה. ואמר שהוא לא רצה לספר להם את כל כבודו וגדולתו, אלא בדרך קצרה, ולפי שפיו המדבר אליכם, ומשום יהללך זר ולא פוך, אין ראוי שירחיב בשבחיו.

ואונקלוס תרגם כי פי המדבר אליכם, בלשון הקודש בלא מליץ. יאמר, גם זה לכם לאות שאני יוסף בדברי עמכם בלשונכם, כי המליץ שהיה בינותינו עד עתה היה כדי שלא תכירו בפני שאני יוסף. ולפי שראית זיכרון המכירה הייתה מיוחדת אליהם, ולא לבנימין, כי לא ידע ממנה דבר, לכן בראיה הזאת מהלשון שיתף את כולם. והוא אמרו והנה עיניכם רואות, ועיני אחי בנימין, כי פי המדבר אליכם. כי באות זה כולכם שווים, ואיני צריך א"כ לטענות אחרות. לכן תגידו לאבי את כל כבודי ואת אשר ראיתם, באופן שתורידו ותביאו את אבי הנה.

ואחרי שסיים יוסף דבריו, התעורר לחבק ולנשק, ולהודיעם שלבו שלם עימהם באהבה וחיבה רבה. ולפי שאהבתו הייתה חזקה לבנימין, להיותו בן אמו, בראשונה נפל על צוואריו, ויבך לזכור העיצבון שסבלו זה על זה כל אותם הכ"ב שנה שהיו נפרשים. כי כן דרך האוהבים בהיותם נפרדים זה מזה, בראות זה את זה הנה יתעורר צער ההעלמה וההפרדה עם ראותם

זה את זה. לפי שכל הפך, יוכר בהפכו. ואחרי כן נשק לכל אחיו, ובכה עליהם מהסיבה שבכה על בנימין.

והם לא בכו עליו, לפי שהאדם יבכה מהרעה שהגיע לו מזולתו, ולא יבכה על הרע שעשה הוא עצמו. ולכן היו אז הם נכלמים, לא בוכים. ואחרי שעבר כל העניין הזה, ונתיישבו בלבותם דברי יוסף, וראו כי מאת ה' הייתה זאת, דברו אחיו אתו, ולא נבהלו מפניו כמו שעשו קודם זה. וזה טעם אמרו ואחרי כן דברו אחיו אתו. שהיה ראוי שיאמר ואחרי כן דברו אתו, אלא שכונה כאן הכתוב בשם אחיו, להגיד שלא דברו עמו כבושים ולא כנכלמים מהעניין, אלא כאחיו הנאהבים.

ועם מה שפירשתי בזה יותרו השאלות הי"ד והט"ו.

השאלה הט"ז

בדברי פרעה **אמור אל אחיך זאת עשו וגו' ואתה צוית את עשו קחו לכם וגו'**. למה הוצרך פי פרעה לעניין העגלות ולא לדבר אחר. וכמו שאמר ויתן להם יוסף עגלות **על פי פרעה**. ואמרו וירא את העגלות אשר שלח יוסף.

תשובה לשאלה ט"ז

סיפר הכתוב שהקול נשמע בית פרעה איך באו אחי יוסף, והוטב בעיניו ובעיני עבדיו. וגם זה מהשגחת הש"י, שלא אמר אדם הלא אלה יאכלו את כל טוב הארץ ויירשו את עושר המלך. אבל מאשר יקר בעיניו יוסף, שהיה אהוב למלך ולשריו, שמחו בבוא אחיו, וידעו ממעלת בית אביו ומשפחתו.

ואין ספק שיגיד יוסף לפרעה ולשריו כי גונב מארץ העברים, ושהיה אביו ואחיו חושבים כ"ב שנה שהיה מת. אבל לא יגיד לשום אדם דבר מהמכירה, פן ישנאו אותם עליה. ולכן היה ששמח פרעה בבואם, ורצה שירגישו אחיו ואביו באהבתו את יוסף, ולכן אמר לו **אמור אל אחיך זאת עשו, טענו את בעירכם** גו'. רצונו לומר, אתה מעצמך ומהכוח המסור לך ממני, אמור לאחיך שאתה מצווה אותם שיטענו את בעירם וילכו ארצה כנען, ויישאו את אביך ואת בתיהם. והודע להם שאני אתן להם את טוב ארץ מצרים.

והנה ציוהו על העגלות בפרט, לפי שבזמן ההוא היו העגלות מיוחדות למלך ולענייני המלחמה, ולא היה אדם רשאי להשתמש מהם בלי רשותו. וכבר יורה אל זה מאמר המשורר (תהלים מ"ו יו"ד) משבית מלחמות עד קצה הארץ, קשת ישבר, וקצץ חנית, עגלות ישרוף באש. מנה את העגלות בכלי המלחמה.

ולכן אמר ואתה צוית זאת עשו, קחו לכם מארץ מצרים עגלות לטפכם. ואמר ויתן להם יוסף עגלות על פי פרעה, לפי שהיו העגלות מטכסיסי המלך, ולא יצאו מן המלכות רק בדבר המלך עצמו. עד שזה לקח יעקב לאות ולמופת על מעלת יוסף במצרים, כמו שכתוב **וַיֵּרָא אֶת-הָעֲגֻלֹת אֲשֶׁר-שָׁלַח יוֹסֵף לְשֵׂאת אֹתוֹ וַתַּחֲי רֹחַ יַעֲקֹב אֲבִיהֶם.**

ואמר פרעה ונשאתם את אביכם ובאתם, אחרי שכבר אמר וקחו את אביכם ואת בתיכם ובואו אלי, לפי שבראשונה אמר שיבואו כולם, כלומר לא אל יוסף כי אם אל פרעה עצמו, כי הוא יתן להם את טוב ארץ מצרים, ויאכלו את חלב הארץ ודשנה. אמנם לענין העגלות עצמם אמר, שהיה שולח אותם לכבוד אביו בפרט, כי להיותו זקן יצטרך לבוא בהם הוא ומזונותיו, הנשים והטף. ולכן אמר ונשאתם את אביכם ובאתם, כי הוא העיקר אשר אני חפץ לראות, כיון שיצא ממנו חוטר נכבד כיוסף.

ולפי שלא יחשבו שהיה חפץ בבואם מפני ממונם, אמר ועיניכם אל תחוסו על כליכם, כי יש לאל ידי להעשיר אתכם עושר גדול. והוא אמרו שנית, כי טוב כל ארץ מצרים לכם הוא.

והותרה עם מה שפירשתי בזה השאלה הי"ו.

ואמר ויעשו כן בני ישראל, להגיד שבמהירות הלכו להביא אביהם ואת בתיהם שמה, ושלא חסו על כליהם כמו שצויה פרעה. ובכלל **ויעשו כן**, שטענו את בעירם בר ולחם ומזון, מלבד הצידה אשר נתן להם עם העגלות.

והנה רצה יוסף שיישאו מלבושיהם לטוב כדי שכל רואיהם יכירו שהם אנשים נכבדים. ולכן נתן לאיש חליפות שמלות, גם כדי שישמח אביהם בראותו כן. ולבנימין, שנשאר שם עמו, נתן שלש מאות כסף, כדי שיהיה מעות בידו לקנות הדברים שירצה לאשתו ולבניו, וחמש חליפות שמלות, כדי שבכל יום יחליף לבושו בהיותו עומד לפניו לכבודו ולתפארת.

ולאביו שלח כזאת, פירוש **כזאת** אצלי, אינו מה שיזכור אחר זה, אלא מה שזכר כבר שנתן לבנימין, שגם כן שלח לאביו כסף וחמש חליפות שמלות, ומלבד זה שלח לו עשרה חמורים נושאים מנות יפות מכל טוב מצרים, ועשר אתונות נושאות צידה לדרך לצורך ביאתו שמה, כדי שלא יתעכב בעד דבר.

ואמרו וישלח את אחיו וילכו, להגיד שהיו אחי יוסף מצטערים כל כך על פרידתם ממנו, שלא היו יכולים ללכת לדרכם עד שהוא שלחם, ואמר להם אל תעמדו פה עוד. וזהו וישלח את אחיו. או ירצה שליווה אותם ויצא עימהם מחוץ לעיר, על דרך הולך עמם לשלחם. וזכר הכתוב להודיע ענוותנותו של יוסף, שעם היותו השליט על הארץ, היה מלוה את אחיו.

ואמרו אל תרגזו בדרך, עניינו אצלי ברכה שברכם שלא יקבלו רוגז ולא נזק, כדרך שלוחי מצווה אינם ניזוקים.

ויעלו ממצרים... ואת יהודה שלח לפניו [מה,כה – מו,כח]

כה ויעלו ממצרים ויבאו ארץ כנען אל-יעקב אביהם: כו ויגדו לו לאמר עוד יוסף חי וכי-הוא משל בכל-ארץ מצרים. ויפג לבו פי לא-האמין להם:

סיפר הכתוב שעלו בני יעקב ובאו אליו לארץ כנען, כי עם היות קשה עליהם לעלות ממצרים להיפרד מיוסף אחיהם, הנה בעל כרחם עלו משם ובאו ארץ כנען, לא מתאוותם ללכת לבתיהם, כי אם ללכת אל יעקב אביהם, ולשמחו בשמועה טובה חלף שמרו ועיצבו רוחם בבשורת 'טורף טורף יוסף' זה ימים. וזה טעם **אביהם**.

ואמנם אמרו: ויפג לבו כי לא האמין להם.

כתב **רש"י** נחלף לבו מלהאמין. לא היה פונה אל דבריהם. ואיך יהיה נתינת טעם לזה כי לא האמין להם, כי הוא עצמו ויפג לבו כפי פירושו. כל שכן שאם לא האמין, לא נחלף ולא נשתנה ממה שהיה בדעתו עד עתה.

וה**רמב"ן** כתב שמת לבו מרוב השמחה הפתאומית. כי זה דבר טבעי לחלושי הטבע, בבוא אליהם דבר פתאומי, שיצא לחוץ הרוח החיוני ויתקרר הלב. וה**פלא מהרב**, כי איך יהיה סיבה לזה כי לא האמין להם? ואם לא האמין, לא התעורר הרוח להתנועע לצד חוץ.

אבל **פירוש הכתוב** הוא כפשוטו: שנחלש רוחו לפי שלא האמין להם. וזה, כי בזכרם עניין יוסף בנו חמודו שכבר נואש ממנו זה כ"ב שנה, ואומרם עתה שהיה חי, והוא לא האמין, נתעוררה אנחתו, נהפך לבו בקרבו, כי נתחדש לו צער מיתתו, ויפג ונחלש לבו על העדרו ומותו, כאלו אז מת, כי לא האמין להם שהיה חי. ובראותם שלא היה מאמין לדבריהם, הגידו לו את כל דברי יוסף וסימניו אשר אמר אליהם בפיו, כפי שאמרו **רז"ל**.

כז ויגדו אליו את כל-דברי יוסף אשר דבר אלהם ויבא את-העגלות אשר-שלח יוסף לשאת אתו ותחי רוח יעקב אביהם:

ועם זה ראה את העגלות, שהיה אות חזק על מעלתו, לפי שידע שלא יצאו כי אם בדבר המלך, ואז האמין שהוא חי. וזהו ותחי רוח יעקב אביהם, שחייתה רוחו תחת היותו מעולף. כי מצד הצער והדאגה שנתחדשו בו בשמעו זיכרון יוסף, ושהוא חי בחשבו שלא היה כן, קרהו עילוף בהיכנס הרוח לפניו. ועתה מפני שמחת השמועה, בהאמינו אותה, חיה רוחו והתעורר לצאת לחוץ. זהו פועל השמחה שתוציא הדם והרוח לחוץ.

והסתכל אמרו ותחי רוח יעקב אביהם, ולא אמר ויפג לב יעקב אביהם. כי היה זה להגיד שזאת הייתה כוונתם, להחיות את רוחו, להיותו אביהם שהם חייבים בכבודו, ולא להפיג לבו.

ולפי שהם אמרו אל אביהם שני דברים, האחד שהיה יוסף חי, והשני שהוא מושל בכל ארץ מצרים.

ואין ספק שהיו מאריכים בסיפור ממשלתו וענייניו, כמו שאמר להם יוסף והגדתם לאבי את כל כבודי במצרים, אמר יעקב: רב עוד יוסף בני חי. כלומר, מה לי שיהיה אדון ומושל או שלא יהיה, רב לי לדעת שהוא חי, אלכה ואראנו. רצונו לומר, לא אלך שמה לראות את כבודו ואת גודלו, ולא כדי שיכלכל אותי בשני הרעב כאשר אמרתם, אבל אלכה ואראנו בלבד, כי זהו חשקי וחפצי. לא הכלכלה, ולא דבר אחר, אלא לראותו בלבד.

והיה דעתו לשוב מיד לארץ כנען, וזהו אלכה ואראנו, שהוא על דרך אעברה נא ואראה, שהיה דעתו של משה רבנו ע"ה לראות את הארץ ולמות מיד. כן אלכה ואראנו, אלך לראותו ואשוב מיד.

ומאהבתו אותו, נסע במהירות הוא וכל אשר לו, רצונו לומר הבנים והבנות, שכולם רצו לבוא עמו לראות את יוסף. והנה בא אל באר שבע להיותו מקום תפלת אבותיו, וגם מפני שיצא משם ללכת לחרן, כשראה מראה הסולם והובטח ממנו יתברך על השמירה.

ואמנם אמרו **ויזבח זבחים לאלהי אביו יצחק**. ולמה לא זכר גם כן אברהם?

כתב **רש"י** שחייב אדם בכבוד אביו יותר מכבוד זקנו.

ואינו נכון כי היה ראוי שיזכור אביו וזקנו ויאמר לאלהי אבותיו.

וה**רמב"ן** כתב, שרמז כאן שהזבחים היו למידת הדין, והוא אלהי יצחק. כי מידת הרחמים היה לאברהם, ומידת הדין ליצחק. וזה טעם ופחד יצחק היה לי.

והנה עשה הזבחים למידת הדין, למה שידע שמעתה יתחיל הגלות.

וגם זה אינו נכון, כי אין לו רמז בכתוב, לא מהיות הזבחים מיוחדים למידת הדין, ולא מהיות עתה התחלת הגלות, וגם לא מהיות יצחק ממידת הדין.

והנה מעת שנעקד על גבי המזבח נדבקה בו ההשגחה האלהית, ונתייחד למידת הרחמים, כמו שכתוב ה' יראה אשר יאמר היום. ואמרו **ופחד יצחק היה לי**, כבר פירשתיו במקומו על זולת זאת הכוונה.

השאלה הי"ז

למה הוצרך הקדוש ברוך הוא לדבר עם יעקב אל תירא מרדה מצרים, כי הנה הוא לא היה ירא מזה. וקודם זה הדיבור אמר אלכה ואראנו בטרם אמות, וכבר נסע לדרכו, כמו שכתב וייסע ישראל וכל אשר לו.

תשובה לשאלה י"ז

אבל כוונת הכתוב היא, שיעקב חפץ מאד לרדת לראות את יוסף. אבל מצד אחר היה ירא מלצאת מארץ הקדושה המושגחת. וידע שעם היות שאברהם ירד למצרים, הנה אחר העקדה אמר הש"י ליצחק אל תרד מצרים, כי הנה הייתה ארץ מצרים מלאה כישופים ודמיונות כוזבים מנוגדים לשלמות השכלי. והנה אברהם לא נזהר מזה, למה שעדיין לא נדבקה בו ההשגחה אלהית. אבל אחרי שנימול ונעקד יצחק, נתאחדה בזרעו ההשגחה העליונה להיות השם להם לאלהים, והם יהיו לו לעם, ולעבדו על הארץ הנבחרת אשר תמיד עיני ה' בה. ולזה נאסרה ליצחק הירידה למצרים.

ומפני זה היה ירא יעקב מצאת מהארץ הקדושה ללכת חרנה, עד שהוצרך ית' להבטיחו **והנה אנכי עמך ושמרתך בכל אשר תלך והשיבותיך אל האדמה**. והנה קבל על עצמו בשובו לעבוד את השם הנכבד שמה.

ולכך עתה שהביאו ההכרח לרדת מצרים, בא לבאר שבע שמשם יצא כשהיה ירא לצאת מן הארץ כשהובטח בשמירה, ובא להתפלל שמה ולזבוח זבחים לאלהי אביו יצחק, האומר אליו אל תרד מצרים וגו' גור בארץ הזאת ואהיה עמך, שנראה שלא יהיה עמו בארץ אחרת. והייתה כוונתו לשאול רשות ממנו ית' לירד מצרימה, עם היות שמנעו מיצחק אביו. אז אמר לו השם, אנכי אלהי אביך. כלומר, עם היות שאנכי אלהי אביך, שצויתני לו אל תרד מצרימה, אני אומר לך עתה אל תירא מרדה מצרימה. כי הנה שני הציוויים הפכיים הם מאתי.

ולפי שהיה יעקב ירא בירידה זאת:

א. שמא המצריים ימיתו בניו ובני בניו וימעטום.

ב. וגם כן היה ירא שמא להיות מצרים מלאה גילולים, לא תדבק שמה השגחת השם ונבואתו כאשר הייתה נדבק עמו בארץ כנען,

ג. על כן היה ירא אולי שימות שם, ויקבר במצרים ולא במערת המכפלה כאבותיו.

ד. והיה גם כן ירא שמא ימות יוסף בחייו, וישבע ברעות נפשו, ותיהפך ליגון שמחתו.

לכן הוצרך הש"י להבטיחו מארבעת דברים האלה:

כנגד הפחד אמר אל תירא מרדה מצרימה כי לגוי גדול אשימך שם, ובזה גילה לו שלא ישוב מיד אחרי ראותו את יוסף כמו שחשב, אבל ששם יתעכבו ויפרו וירבו מאד. והתבונן שלא ציוה אותו שירד שמה אבל הבטיחו שלא יירא ברדתו שמה.

וכנגד ההשגחה אמר, אנכי ארד עמך מצרימה. רצונו לומר, שלא אפריד דבקותי והשגחתי ממך. ולא אמר אנכי אורידך מצרימה, כמו שכתוב ואנכי אעלך גם עלה, לפי שהירידה היא

מיעקב שבחר בה, לא מהאל ית'. אבל אמר שירד שם עמו, כי תרד ותשפל השגחתו בהיותו במצרים. וכאלו אמר אנכי שאמרתי לאביך אל תרד מצרים, אנכי ארד עמך שמה. וכנגד היראה השלישית מעניין קבורתו, אמר ואנכי אעלך גם עלה. שיעלה אותו משם להיותו נקבר במקום אבותיו המקודשים.

וכנגד היראה הרביעית, מחיי יוסף, אמר: ויוסף ישית ידו על עיניך. כלומר, הוא יסתום עיניך בשעת המיתה, בהפך מה שאמרת כי ארד אל בני אבל שאולה, כי לא יהיה כן. ואפשר לפרש ויוסף ישית ידו על עיניך, שהוא יכלכלהו ולא יצטרך לזולתו, ויהיה זה מלשון כסות עיניים. וזהו פירוש הפסוקים האלה כפי פשוטם.

ואפשר לפרש עוד בהם, שלא היו כל ההבטחות האלה לעניין יעקב בפרטיותו בלבד, כי אם לזרעו. כי ייעודי האומה פעמים רבות יבואו בשם אביהם, כמו **ואתה אל תירא עבדי יעקב** וזולתם הרבה. וזה דבר ראויף כי העם נכלל בכוח האב הראשון. ולכך אמר עתה ליעקב, **אל תירא מרדה מצרים כי לגוי גדול אשימך שם**, ולא תחשוב שיישאר בניך וזרעך ולא ישובו עוד אל הארץ הזאת. לא יהיה כן, כי אנכי ארד עמך מצרימה, רומז לזרעו ששם יהיו מושגחים ונשמרים ממנו ית', והוא על דרך עמו אנכי בצרה. וכן אמרו **רז"ל (ויקרא רבה ל"ג)**, גלו למצרים שכינה עימהם. **והותרה השאלה הי"ז.**

פרק מו

ואת יהודה שלח לפניו... עד סוף הסדר [מו, כח – מז, כז]

[שאלות ותשובות וביאור הפרשה]

השאלה הא'

באומרו **ואת יהודה שלח לפניו אל יוסף להורות לפניו גושנה**. כי הנה הם עדיין לא היו יודעים דבר משיבתם בארץ, כי היו צריכים לשאול זה מן המלך כמו שעשו, ואיך יבקשו מיוסף שיורה לפניו גושנה.

ומה עניין ויבואו ארצה גושן, כי אם יעקב היה שולח את יהודה לפניו אל יוסף שיורהו ארץ גושן, איך קודם שהשיבהו יוסף דבר באו שמה מעצמם.

תשובה לשאלה א'

בעבור שאמר יוסף לאחיו שיאמרו אל אביו בשמו וישבת בארץ גושן, והיית קרוב אלי, לכן כאשר בא יעקב מצרים, כווננו לבוא בארץ גושן ולחנות שם, ולראות את יוסף במקום ההוא. וזהו אמרו כאן ויבואו ארצה גושן.

ולפי שיוסף לא ילך לבקשו מזן אל זן, שלח לפניו את יהודה בנו, להודיע לו אנה הוא, ולהורות לו את המקום אשר חונה אביו. וזה פירוש הפסוק ואת יהודה שלח יעקב לפניו אל יוסף להורות ליוסף גושנה, שהיה יושב שם אביו לבוא אליו לראותו, כי הוא כבר היה בארץ גושן. הנה א"כ בא שמה מפני ששלח לו לומר ליוסף, ובא יהודה אל יוסף, לא שיורה אליו גושנה שייחנה שם, אלא להורות יהודה את יוסף את המקום שהיה בו אביו בגושן, כי כבר בא ארצה גושן.

והותרה השאלה הא'.

כאשר הודיעו יהודה כי כבר היה אביו בגושן, אסר יוסף מרכבתו. כי לחריצותו לראות את אביו, לא ציוה את עבדיו שיאסרוהו לו, אבל הוא בעצמו אסר את המרכבה, ויעל לקראת אביו גושנה.

ולפי שבא על המרכבה, ועל פניו המצנפת כדרך מלכי מצרים, לא היה ניכר לאביו וגם לאחיו. וכאשר הסיר המצנפת, וירא אליו, רצונו לומר שנתגלה אל אביו, אז ויפול על צוואריו. רצונו לומר, יעקב נפל על צווארי יוסף ויבך על צוואריו עוד. רצונו לומר, שבכה עליו עוד ממה שבכה קודם לזה בימי אבלו. וזה טעם עוד.

ואז אמר ישראל ליוסף, אמותה הפעם אחרי ראותי את פניך כי עודך חי. רצונו לומר, עתה אמות שמח וטוב לב, כיון שראיתי פניך, לא בעבור הממשלה אשר לך, כי אם להיותך חי, כי זהו ראש שמחתי לא דבר אחר.

ואחרי שיוסף ראה אביו וכל ביתו, אמר אליהם: אעלה ואגידה לפרעה. רצונו לומר, איני רוצה להתעכב עמכם פה, לפי שצריך אני להודיע לפרעה ביאתכם, כי מוטב שאודיענו אני, משידענו מפי אדם אחר.

והנה לא אמר זה יוסף לאביו, אלא לאחיו ולכל בית אביו, כי לא רצה שיחשוש אביו שהיה מושבו בארץ גושן בספק. אבל הודיעו לאחיו, והבטיחם שהוא ידבר אל פרעה באופן שפרעה מעצמו ייתן להם ארץ גושן להתיישב שם. כי רצה יוסף שלא יתוודעו לרשות, וישנאו את הרבנות. שאין ספק שאם היה יוסף חפץ, היה ממנה את אחיו שרי אלפים ושרי מאות על ארץ מצרים. אבל רצה שלא יזוזו מאומנות אבותיהם, שהיא מלאכה קדושה. ולכן יאמר הוא, והם גם כן, שהיו רועי צאן הם ואבותיהם, כדי שישבו הם ואבותיהם בארץ גושן.

ועם היות שאמר יוסף לאחיו כדי להבטיחם שידבר כל זה לפרעה, הנה הוא בחכמתו ראה שיהיה יותר טוב שיתגלגלו הדברים באופן שפרעה עצמו ייתן להם את ארץ גושן, מבלי שיבקש הוא ממנו. ולכן ציוה אותם: והיה כי יקרא אליכם פרעה, ואמר מה מעשיכם, רצונו לומר אני אדבר עליכם. ואם לא ישיב על דברי כרצוני, אני אעשה שיקרא אתכם. כאשר ישאלכם מה מעשיכם - כי זה דרכו לשאול לאנשים הזרים - ואמרתם אנשי מקנה וגו'. רצונו לומר, אנשים שהיה להם מקנה. לא אמר רועים, אלא אנשי מקנה, כדי שיחזיק אתכם כאנשים נכבדים, ולא ייתן להם אומנות אחר, כיון שמנערוטיכם אתם ואבותיכם לא תתעסקו בדבר אחר.

ואמר שהיה בוחר בזה, בעבור שישבו בארץ גושן. כי להיותם אנשי מקנה ירחיקום מלשבת במצרים, כי תועבת מצרים כל רועי צאן, ומזה יימשך שישבו בגושן. ואולי אמר כי תועבת מצרים, מלשון הן נזבח את תועבת מצרים, וכן תועבת בני עמון ודומיהם. ויהיה תועבת מצרים, כמו אלוה מצרים. שהתורה קראה לאלוהיהם תועבה. וכאלו אמר שכל רועי צאן למצרים בחזקת אלוהות, ולכן יחלקו להם כבוד ויושיבום במיטב ארצם.

השאלה הב'

אם יוסף אמר **אעלה ואגידה לפרעה** וגו', למה הוצרך שאחיו יאמרו גם כן הדברים ההם מעצמם, **אנשי מקנה היו עבדיך** וגו', אם יוסף עצמו כבר אמר לפרעה כל זה. ומה ענין כי תועבת מצרים כל רועה צאן, האם בעבור זה יתנו לו מיטב הארץ?

השאלה הג'

מה היה שיוסף לא אמר לפרעה מה שהיה ברצונו לומר לו. כי הוא אמר **אעלה ואגידה לפרעה ואומר אליו אחי ובית אבי אשר בארץ כנען באו אלי. והאנשים רועי צאן**, והוא לא אמר אלא **אבי ואחי וצאנם ובקרם וכל אשר להם באו מארץ כנען והנם בארץ גושן** ולא אמר והאנשים רועי צאן וגו'.

תשובה לשאלות ב'-ג'

הנה יוסף אמר לפרעה דרך כלל: אבי ואחי וצאנם ובקרם וכל אשר להם באו מארץ כנען, והנם בארץ גושן. ואמר זה לראות אם יאמר פרעה מקום נאות הוא להם וישבו שמה. והסתכל, כי עם היות שאמר יוסף לאחיו שיעלה ויגיד לפרעה אחי ובית אבי אשר בארץ כנען באו אלי, הנה כשדבר לא אמר מלת **אלי**, פן יעלה חשש בלב פרעה שהיו באים כדי שיכלכלם יוסף מאוצרות המלך. אבל אמר באו מארץ כנען. ואמר וצאנם ובקרם וכל אשר להם, להגיד שהם היו עשירים ובלתי צריכים אליו לפרנסתם. הנה אם כן שינה יוסף הדברים כפי הצורך ממה שאמר לאחיו שהיה רצונו לומר לפרעה, למה שאמר בפועל בשעת המעשה.

והותרו בזה השאלות הב' והג'.

ג. וַיֹּאמֶר פְּרַעְהָ אֶל-אֶחָיו מֵה-מַּעֲשֵׂיכֶם
 וַיֹּאמְרוּ אֶל-פְּרַעְהָ רַעְהָ צֵאן עֲבָדֶיךָ גַם-אֲנַחְנוּ גַם-אֲבוֹתֵינוּ:
 ד. וַיֹּאמְרוּ אֶל-פְּרַעְהָ לְגוֹר בְּאֶרֶץ בְּאֵנוּ כִּי-אֵין מַרְעָה לְצֵאן אֲשֶׁר לְעֲבָדֶיךָ
 כִּי-כִבֵּד הָרַעַב בְּאֶרֶץ כְּנָעַן וְעַתָּה יֵשְׁבוּ-נָא עֲבָדֶיךָ בְּאֶרֶץ גֹּשֶׁן:

השאלה הד'

בדברי אחי יוסף שאמרו לפרעה, שזכר הכתוב שתי פעמים בהם ויאמרו ויאמרו, והם **ויאמרו אל פרעה רועי צאן עבדיך גם אנחנו גם אבותינו ויאמרו אל פרעה לגור בארץ באנו** וגו' כי הנה אמרו שנית ויאמרו הוא כפל ומותר.

השאלה הה'

למה אמרו מה שלא ציוה יוסף אליהם. כי הוא לא ציוה אותם שישאלו מפרעה שיושיבם בארץ גושן, אבל שיאמרו אנשי מקנה היו עבדיך, ונתן הסיבה למה יאמרו כן, שהוא בעבור תשבו בארץ גושן. שהיה מחוכמת יוסף שפרעה ייתן עליהם מעצמו אותו מושב משובח, לא שישאלוהו ממנו בפירוש.

תשובה לשאלות ד'-ה'

וכאשר ראה יוסף שפרעה לא התעורר לדבריו לתת להם מושב בארץ גושן, לקח מקצה אחיו חמשה אנשים, מהקצינים שבה, והציגם לפני פרעה לבוא להשתחוות לו. וכאשר שאלם פרעה מה מעשיכם, השיבו רועי צאן עבדיך, גם אנחנו גם אבותינו. כי כאשר ראו עזת יוסף לשנוא את חצר המלכות ובלבוליו, והכרחיותם לשבת בארץ גושן, לא לבד אמרו שהם אנשי מקנה, אלא שהם **רועי צאן**, ושאינן להם האומנות ההוא מחדש, כי גם אבותיהם היו כן. ושתקו ולא אמרו עוד באותו מאמר, בחושבם שפרעה ישיבם שישבו בארץ גושן, להיות ארץ הגונה למרעה הצאן והבקר.

וכאשר ראו שפרעה לא השיב דבר על רמיזתם, אז הוצרכו לדבר דיבור שני, ולשאל הדבר בביאור. והוא אמרו שנית, **ויאמרו אל פרעה לגור בארץ באנו**, רצונו לומר, לא באנו לשבת פה זמן רב, כי אם להיות גרים שנה או שנתיים, לפי שאין מרעה לצאן אשר לעבדיך בארץ כנען, כי כבד הרעב שם. ולכן יהי נא חסדך שישבו עבדיך, רצונו לומר בזה הזמן המועט, בארץ גושן.

הנה התבאר למה שינו דבריהם ממצוות יוסף, שהוא לפי שלא השיב פרעה אל רמיזתם, והוצרכו לשאל בביאור. ונתבאר למה באו על זה שתי אמירות ויאמרו אל פרעה ויאמרו אל פרעה.

והותרו בזה השאלות הד' והה'.

ה'אמר פרעה אל-יוסף לאמר: אביך ואחייך באו אליך:
ו ארץ מצרים לפניך הוא במיטב הארץ הושב את-אביך ואת-אחייך. ישבו בארץ גשן.
ואם-ידעת ויש-בם אנשי-חיל ושמתם שרי מקנה על-אשר-לי:

השאלה ה'

מה עניין מאמר פרעה אל יוסף **אביך ואחייך באו אליך** כי זה לא היה חידוש אצלו, ויוסף עצמו הגיד זה אליו. ואיך יחזור פרעה להודיעו ליוסף. ומה הוא הצורך באותו מאמר.

תשובה לשאלה ו'

והנה פרעה הבין כוונת יוסף וכוונת אחיו, אם בביאה שלא באו מפני מרעה הצאן כי אם להסתופף בבית יוסף ולהתלונן בצלו, ואם בישיבה שהיו רוצים להתיישב בארץ גושן. ולכן לא נתן התשובה לאחי יוסף, כי אם אליו אמר: אביך ואחייך באו אליך. רוצה לומר, אל תאמר שבאו בעבור מרעה הצאן, כי לא באו כי אם אליך, שתסייעם ותעזרם ברעב. ולכן איני רוצה לתת להם אותו המושב ששואלים, אבל שאתה תיתן אותו אליהם, כי אתה תראה להם את גודלך ואת ירך החזקה, כי ארץ מצרים לפניך היא, ובמיטב הארץ הושב את אביך ואת אחייך.

ולפי שיוסף לא היה רוצה לעשות זה כי אם בדבר המלך, הוצרך פרעה לומר בביאור ישבו בארץ גושן, כי אותה הם מבקשים. ואם ידעת ויש בם אנשי חיל, ושמתם שרי מקנה על אשר לי. וזה מוכיח כי לא היה דבר נתעב למצרים כל רועי צאן, אבל היו מנשאים אותם, שאם לא כן איך היה מקנה לפרעה.

והותרה בזה השאלה ה'.

השאלה הז'

במאמר יעקב לפרעה, **ימי שני מגורי מעט ורעים וגו' ולא השיגו וגו'** אולי שיחיה הוא יותר מאבותיו, ומי הגיד לו שלא ישיגו ימיו לימיהם.
ועוד, למה אמר מילת מגורי, והיה לו לומר **ימי שני חיי** כי מה טעם לימים עם הגרות.

תשובה לשאלה ז'

ואחרי שפרעה היטיב לעשות עם אחי יוסף כל זה, הביא יוסף את אביו ויעמידהו לפני פרעה להשתחוות לו ולברכו.

ואמנם אמרו **כמה ימי שני חייך**, אינו אצלי שאלת כמה היה זמן מספרם, אבל הוא כמתמיה מהפלגת זקנתו וישישותו וזהו כמה ימי שני חייך כלומר כמה הם רבים ועצומים, והוא מלשון 'כמה לא תשעה ממני'. ולזה השיבו יעקב, **ימי שני מגורי**, כלומר אין הוראת הזקנה לובן השיער כפי רוב השנים, אבל הוא כפי המאורעות והצרות שעברו עלי. כי ימי מגורי וצרותי

והיותי נע ונד בארץ מזן אל זן, אינם אלא מאה ושלושים שנה. אבל היו מעט ורעים. ועם שאבותי היו גרים גם כן, הנה שנותיי לא הגיעו בטובה ממה שהגיעו שנותיהם.

והותרה בזה השאלה הז'.

והנה ברך יעקב את פרעה בתחילה בבואו לפניו, ולבסוף כאשר נפטר ממנו. ויוסף כאשר שמע דברי פרעה בענין אביו ואחיו, השלים כוונתו, כשהושיבם במיטב הארץ, ובהיותו מכלכל אותם לחם לפי הטף, וארוחתם ארוחת תמיד היה להם, עם היות שלחם אין בכל הארץ, כי כבד הרעב מאוד, ותלה ארץ מצרים וארץ כנען מפני הרעב.

והנה לא הביא יוסף את אחיו במלאכת המלך ואומנותו, כמו שעשה דניאל לחבריו, שנאמר (דניאל ב' מ"ט) ודניאל בא מן מלכא ומני דניאל על עבדת מדינת בבל לשדרך משך ועבד נגו ודניאל בתרע מלכא.

אם מפני שהייתה מלאכת מרעה הצאן יקרה בעיניהם, וראויה לשבטי ישראל ומנהיגיהם, והיא הייתה בידיהם נחלת אבותיהם, וראה שאין לזוז ממנה.

ואם שחשש שמא אחיו בהיותם במלאכת המלך יקנאו בו וישתרו גם השתרר יותר מהראוי. ואם על כתונת הפסים שעשה לו אביו בנערותו קמו עליו להורגו, כל שכן שיקנאו מהכבוד והמעלה. ולזה הרחיקם מהמלכות, והסתפק בכלכלו אותם בשני הרעב ההם.

השאלה הח'

במה שאמרו המצריים ליוסף בשנה השנית, לא נכחד מאדוני כי אם תם הכסף ומקנה הבהמה וגו'. כי באמת לא ייפול בזה חשד כחש, כי אם לא נשאר להם כלום, איך יכחדו צרכם ורעבון בתיהם.

ומה היה ענין מצרים שהיו לשמה כרגע, ובשנה אחת נשכח כל השבע, עד שבשנה השנית כבר תם הכסף והמקנה, ולא נשאר להם כלום.

ולמה נזכר בתורה כל הסיפור הזה המיוחד למצרים, וחוק החומש, והעברת העם בערים וחוק הכהנים, כי זה יאות בספרי דברי הימים למצרים לא בתורת האל.

תשובה לשאלה ח'

והיותר מתיישב בסיפור הזה הוא, שאמרו וילקט יוסף את כל הכסף הנמצא בארץ מצרים ובארץ כנען, הוא בשני השנים הראשונים מהרעב, ואז היה ענין יוסף עם אחיו. וכאשר תם הכסף מהארצות הסביבות למצרים, כלו השיירות, ותרעב כל ארץ מצרים, ובאו אל יוסף בתחילת חמשה שנים אשר אין חריש וקציר, לאמור הבה לנו לחם ולמה נמות לנגדך, כי אפס

כסף. ואז אמר להם יוסף הבן מקניכם, וינהלם בלחם בכל מקניהם בשנה ההיא, שהיא הראשונה מהחמש שנים שלא היה בהם חריש וקציר.

ובשנה השניה, שהיא הרביעית לשבע שני הרעב, אמרו המצריים ליוסף לא נכחד מאדוני, ופירושו, עם היות שתם הכסף והמקנה, הנה לא נכחד מאדוני שעדיין נשאר אתנו לפרוע הלחם אשר תיתן לנו, והוא כשתקנה אותנו ואת אדמתנו, ונהיה אנחנו ואדמתנו עבדים לפרעה. ולמה נמות גם אנחנו גם אדמתנו, מוטב שיהיה הכל לפרעה, ונחיה ולא נמות, והאדמה לא תישם אבל תעבד.

והנה יוסף בתחנתם ובקשתם קנה כל אדמת מצרים לפרעה. ולפי שלא נשאר לבעלים חזקה בשדותיהם, העביר את העם בערים מקצה גבול מצרים ועד קצהו, באופן שלא נשאר איש על שדהו. ואז אמר להם: הן קניתי אתכם, רוצה לומר אחרי שקניתי אתכם ואת אדמתכם לפרעה, אין ספק שכפי שורת הדין אין לכם במלאכת אדוניכם כי אם הלחם אשר אתם אוכלים כעבדים לו. אבל אני אעשה זאת לכם לפני מן השורה, הא לכם זרע וזרעתם את האדמה, והיה בתבואות ונתתם חמישית לפרעה, רצונו לומר החלק החמישי מכל התבואה, וארבע הידות, רצונו לומר ארבע חמישיות הנשארות, יהיו לכם לזרע השדה שנה בשנה, ולאוכלכם ולאשר בבתיכם. רצונו לומר מהנערים העוזרים בעבודת האדמה, וכן לאכול לטפכם, וכאלו אמר ועם זה כמעט שתהיו כבעלי בתים אדוני השדות, ולא תתנו רק כפל המעשר שנותן כל עובד אדמה לאוצר אלהיהם.

וידמה שלקח יוסף עניין החומש הזה ממה שהוא עצמו המציא בשני השבע, וחימש את ארץ מצרים.

ואין ספק שנכלל בפרשה הזאת, שכל עוד שלא יהיה חריש וקציר, יתפרנסו מאוצר המלך. ולזה השיבוהו, החייתנו. נמצא חן בעיני אדוני, והיינו עבדים לפרעה. רצונו לומר, החייתנו בפשרה הזו, כי היא טובה לנו מאוד, ואתה עושה אותנו בזה אנשים חופשיים. אבל אנחנו נהיה עבדים לפרעה על החסד והרחמים אשר אתה עושה עמנו.

הנה נגמרו התנאים האלו בתחילת השנה השנית אל חמש השנים, היא השנה הרביעית לרעב בכלל. ומשם והלאה ייתכן שפקד ה' את הארץ לברכת יעקב, כי עלה נילוס והשקה את האדמה באופן שהוציאו כדי מחייתם.

והנה נכתב כל הסיפור הזה בתורה לכמה סיבות:

האחת להודיעו שעניי ה' על יראיו למייחלים לחסדו לחיותם ברעב. כי הנה בהיות בכל הארץ רעב מופלג, יעקב וביתו לשוד ולכפן צחקו. ובהיות המצרים מוכרים כספם ומקניהם גופותיהם ושדותיהם לכל בני ישראל, היה לחם במושבותם בלא כסף ובלא מחיר מקנה.

והשנית, שמהשגחת השם היה, שבהיות רעב בכל הארץ, ויוסף מכלכל את כל בית אביו, לא הלשינו עליו אנשי דמים ומרמה, ולכל בני ישראל לא יחרץ כלב לשונו. **והשלישית** להודיע שבני יעקב היו רואים בעיניהם גירוש המצריים ועלבונם, בהעברתם בערים מקצה הארץ ועד קצהו, שהיה זה להם נחמה על גירותם. **והרביעית** שממה שראו את המצרים מקבלים על עצמם עול החמישית ממה שיוציאו מאדמתם, ושהיה חוק הכהנים שמור, והם חופשים מעול מלכות ואוכלים מנת המלך דבר יום ביומו, לא הרע בעיניהם כשציוה השם לתת המעשר ללויים, ומעשר שני לעניים, והיות כהני ה' אוכלים את פת בגו ומתנותיו תמיד.

זזה טעם כל הסיפור הזה.

והותרה בזה השאלה הח'.

תם סדר ויגש אליו.

נספח:

[מתי דברים נעשים במקרה, ומתי בכוונת הבורא]

בביאור השיחה של יוסף עם אחיו, כאשר יוסף אומר 'לא אתם שלחתם אותי כי האלהים', עוסק אברבנאל בשאלה מתי אירוע הוא תוצאה של מקרה, ומתי תוצאה של רצון האל. מאמר זה מסביר את ההבחנה.

ואמנם כוח טענת יוסף וחכמתו כפי אלה המאמרים ראוי לבארו. והוא שאין ספק שיש הנה **קצת דברים נתייחסו אל המקרה וההזדמן**, והם הדברים הקורים לאדם אשר לא כיון אליהם, ונמשכו לפעולותיו במקרה, כמו אדם שהלך בשוק לבקש אוהבו, ומצא מציאה בדרך. שהמציאה היא תיוחס אל ההליכה במקרה. אבל **מה שאפשר שייחס אל סיבה מה, אין ראוי שייחס אל המקרה וההזדמן**, כי הדברים המקריים הם בלתי מוגבלים כפי סיבותיהם, ולזה לא תיפול בהם הידיעה קודם היותם, כמו שתפול בדברים שיש להם סיבות מוגבלות.

וכבר התבארו שתי הקדמות האלה **במאמר ב מספר השמע הטבעי לאריסטו**.

קטע זה מוסבר בעברית מודרנית בהמשך הפרק, בצבע כחול.

ואמנם מהידוע גם כן, שבהגעת תכלית גדול בדבר מהדברים, אם גדול באיכותו וענינו, או גדול כפי העם וכללות בני אדם המקבלים אותו, יתחייב אצל הפילוסופים היות הדבר הוא נפעל בהשכל, לא בקרי והזדמן. כי אי אפשר שיגיע תועלת הכרחי גדול במקרה. ולזה הניחו פועל שכלי בהוויות, כי בהכרח ימצא בהוויה ופועל מכוון, אל שתהיה האצטומכא על זה האופן והעין על זה האופן, וכן שאר אברים שהם אברים נעשים כן לתכלית פעולותיהם, כדי שתהיינה באופן נאות. וזה יגזור שהפועל בו הוא בעל שכל, יפעל לאותו תכלית.

וימשך מזה שאם ימצא הנה תועלת גדול הכרחי, בהחיות עם רב, אין ראוי שייחס אל הקרי וההזדמן, אלא להשגחת הפועל השכלי. כי מה שזכר הפילוסוף מהדברים המיוחסים אל הקרי, הוא בצירוף אל הצורות החלקיות, כמציאת הדינר בחוץ בצירוף אל הליכת האיש מביתו. ולא ייפול זה בדברים הגדולים הכוללים לעם רב, כי הם תמיד מפועל ההשגחה לא מהמקרה.

כי תמיד יחשוב האדם שהם במקרה, לסכלותו בסיבה האמיתית אשר חייבו בעצם לא ימנע מהיותו ע"ד האמת בהשגחה לא במקרה. לפי שכבר יהיה דבר אחד מקרה והזדמן בערך האיש אשר יקרה לו, ויהיה דבר מושגח ומסודר בערך הסיבה אשר חייבה אותו.

[תרגום הקטע לעברית בת ימינו]

אמנם מהידוע גם כן, שכאשר מגיעה דבר גורם לתוצאה משמעותית גדולה, גדולה באיכותה ועניינה, או גדולה וחשובה לעם ולכלל בני אדם המקבלים אותה, יתחייב אצל הפילוסופים שהדבר ההוא נעשה בשכל, ולא קרה במקרה. כי אי אפשר שתגיע תועלת הכרחית גדולה במקרה.

ולזה הניחו הפילוסופים שיש כוח שכלי הפועל בהתהוות היצורים, כי בהתהוות העולם מצויות פעולות מכוונות: שתהיה הקיבה בנויה באופן המתאים לעיכול המזון, והעין בנויה באופן שיאשר ראייה, וכן שאר האברים נעשו לפי תכלית פעולותיהם, כדי שיתאימו למטרת בריאתם. וזה מחייב לומר שהיוצר אותם הוא בעל שכל, הפועל למען תכלית מכוונת.

המסקנה מדברים אלה, שאם פעולה תביא תועלת גדולה הכרחית, לדוגמה: פעולה שהצילה עם רב, לא ראוי לייחס את הפעולה למקרה מזדמן, אלא להשגחת העושה אותם, הפועל באופן שכלי.

ומה שהזכיר הפילוסוף דברים המיוחסים אל המקרה, הוא מתייחס למקרה המצטרף לתהליכים חלקיים. לדוגמה: אדם מצא דינר ברחוב, הדבר קרה בגלל צירוף של שני דברים: דינר התגולל ברחוב, והאיש יצא מביתו. צרוף מקרים כזה לא יקרה בדברים הגדולים המשפיעים על עם רב, כי הם תמיד מפעולת ההשגחה, לא במקרה.

האדם חושב שהמאורעות קרו במקרה, משום שאינו מבין את הסיבה האמיתית שחייבה את היות הדבר. לכן לא ימנע שהדבר הנראה מקרה, יהיה בהשגחה ולא במקרה. ייתכן שדבר אחד יהיה במקרה ביחס לאיש שהדבר יקרה לו, אבל אותו דבר עצמו נעשה בהשגחה ובסדר שכלי על ידי הסיבה אשר חייבה אותו.]

והוא כאלו תאמר שישלח אדם את בנו לרחוב העיר לקנות משם פירות, וציוה להשליך לפניו דינר אחד של זהב. והלך הבן ומצאו, אין ספק שסיבת מציאתו הייתה במקרה ובהזדמן ביחס אל הבן אשר מצאו, והיה בכוונה ביחס לאב אשר השליך את הדינר ברחוב.

וכן הוא פעמים רבות עניין האנשים במקריהם, כי בצרוף אליהם כבר ייוחסו על המקרה כאשר לא כוונו אליהם, ובאו אליהם מזולת דעתם. כי זהו עניין ההזדמן. ואמנם בצירוף אל הש"י, הם מושגחים ומכוונים בעצם, והם להם או לזולתם על צד השכר והעונש. וזה שאמר הכתוב **מה' מצעדי גבר כונונו ודרכו יחפוץ**. רצונו לומר, שיסבב השם שילך האיש בחפצו בדרך כך, כדי שישלם שם מה שגזר הש"י, אם לטוב ואם לרע. ואמר גם כן **פלגי מים לב מלך ביד ה' לכל אשר יחפוץ יטנו**. כי עם היות המלך בעל בחירה, כבר לפעמים יטנו השם להטיב או להרע, כפי רצונו.

הנה אם כן:

יש לנו דברים מקריים מקרה גמור, והם פרטיים.

יש גם כן דברים בחיריים, והם גם כן בפרטיים.

יש דברים אחרים שהם מושגים בפרטים ובכוללים כפי בחינותיהם.

ואחרי ההקדמות האלה כולם אומר, שכבר חשבו אנשים שמעלת יוסף במצרים תיחוס אל

מכירת אחיו אותו במקרה והזדמן טוב.